

De strijd met het water, *natuurherstel Berkheide-Meyendel*

MARC JANSSEN

De relatie tussen waterwinning en natuur in het duingebied is direkte aanleiding geweest voor de oprichting van de Stichting Duinbehoud op 18 juli 1977. Het gaat hier om een spanningsveld tussen twee belangen die beide menen een hoog maatschappelijk goed te vertegenwoordigen: het (inter)nationale belang van hoogwaardige natuur en de duinen als leefgebied voor bedreigde plant- en diersoorten versus de levering van betrouwbaar en betaalbaar drinkwater in een overvolle en vervuilde Randstad. In een dergelijk spanningsveld is het moeilijk om oplossingen te bedenken die voor alle partijen bevredigend zijn.

De voedingsbodem voor deze discussie werd gelegd binnen de broeierige universitaire wereld van begin jaren-70. Studenten werd daar geleerd om kritisch te zijn ten aanzien van allerlei maatschappelijke ontwikkelingen en oog te hebben voor de zwakken in de samenleving. In een dergelijk klimaat kon het gebeuren, dat een groep studenten en docenten zich druk gingen maken over de aantastingen van het duingebied door drinkwaterwinning. Door de gebruikte techniek van oppervlakte-infiltratie ging veel waardevolle natuur verloren. Een eerste stap die werd gezet door de "biologen", was het helder in beeld brengen van het probleem en dit probleem erkend weten te krijgen door de maatschappij. Groepen enthousiastelingen (de Werkgroep Waterwinning, de Werkgroep Berkheide en de Werkgroep Duinbehoud Zuid-Kennemerland) gingen aan de slag met het op papier zetten van de schadelijke effecten van de waterwinning in de duinen en het

organiseren van studiedagen. In gestencilde rapporten werd uitgelegd welke waardevolle plantensoorten inmiddels uit het duingebied verdwenen waren en waarom er als gevolg van de infiltratie van vervuild rivierwater op de oevers van de infiltratieplassen alleen nog maar brandnetels groeiden. Zij werden daarbij ondersteund door studiegroepen die naartoe op zoek gingen naar alternatieven voor de gebruikte techniek van oppervlakte-infiltratie. Zij kwamen op de proppen met geavanceerde technieken als diepinfiltratie en hyperfiltratie. De lijn werd ingezet om oppervlakte-infiltratie terug te dringen en het duingebied te herstellen (regeneratie).

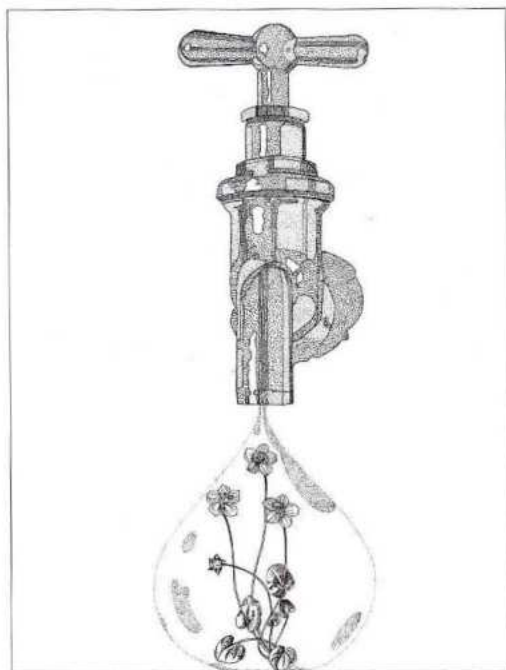
Onderzoek

De kritiek van de "biologen" ondervond veel maatschappelijke bijval en in 1979 werd een groots onderzoek opgestart: het Integraal Onderzoek Drinkwatervoorziening Zuid-Holland (IODZH). Dit onderzoek moest antwoord geven op de vraag hoe de toekomstige drinkwatervoorziening van Zuid-Holland moest worden vormgegeven. Opvallend hierbij was, dat het onderzoek volledig werd getrokken door overheden (rijk en provincie) en werd uitgevoerd door onderzoeksinstituten (o.a. het Rijksinstituut voor Drinkwatervoorziening). Afwezig waren maatschappelijke sectoren als waterleidingbedrijven en natuurbeschermingsorganisaties. Het IODZH leverde een dertigtal rapporten op en niet minder dan acht pagina's aanbevelingen. Deze aanbevelingen pastten goed in het straatje van de natuurbescherming en wezen in de richting van het terugdringen van de oppervlakte-infiltratie ten bate van de natuur en het toepassen

Oppervlakte-infiltratie in de jaren-70 (foto: Stichting Duinbehoud).

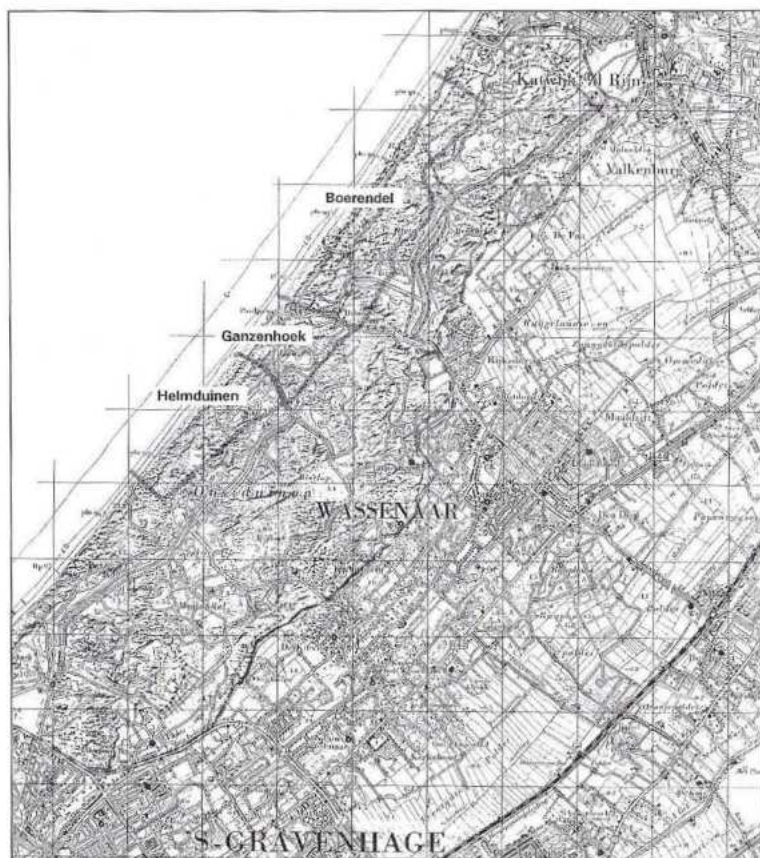
Water en natuur op weg
naar een nieuwe toekomst
(tekening: Puck Gescher).

duinwaterwinning en alternatieven

van technieken als diepinfiltratie. Een belangrijke konklusie uit het IODZH was, dat de capaciteit van oppervlakte-infiltratie in de Zuidhollandse duinen (op dat moment 70 milj. m³/jr.) bij voorkeur zou moeten liggen tussen 40 en 65 milj. m³/jr. Hierdoor ontstond de mogelijkheid om een deel van het duingebied te herstellen en de terugkeer mogelijk te maken van waardevolle vochtige duinvalleien.

Een overzicht van de regeneratiegebieden tussen Den Haag en Katwijk.

De resultaten uit het IODZH werden vervolgens ingezet bij het formuleren van het provinciale beleid ten aanzien van duinen en drinkwater. In 1985 werd door Provinciale Staten het Lange Termijnbeleid Drink- en Industriewatervoorziening Zuid-Holland vastgesteld (LTB). Hierin werd uitgesproken, dat de capaciteit van oppervlakte-infiltratie in de Zuidhollandse duinen uiterlijk in het jaar 2000 terug zou moeten naar maximaal 60 milj. m³/jr.

Wie nu dacht, dat hiermee de natuur in het duingebied was gered en de waterleidingbedrijven bakzeil moesten halen, kwam echter bedrogen uit. Het besluit van Provinciale Staten betrof immers "slechts" een politiek besluit. Het besluit werd gedragen door een politieke meerderheid, door overheidsambtenaren en door onderzoeksinstituten. Een "maatschappelijk" draagvlak voor de uitvoering van dit besluit was echter nog ver te zoeken. Immers, de waterleidingbedrijven waren slechts vanaf de zijlijn betrokken geweest bij het besluitvormingsproces en bleven nog steeds met hand en tand vasthouden aan "hun" duingebied en de goedkope en simpele techniek van oppervlakte-infiltratie.

IBOR

Om dit probleem te ondervangen werd in 1988 het Informeel Bestuurlijk Overleg Regeneratie (IBOR) in het leven geroepen, waarin alle betrokken partijen waren vertegenwoordigd. Binnen dit IBOR werd, onder voorzitterschap van de Zuidhollandse gedeputeerde Hans van der Vlist, stukje bij beetje gebouwd aan het maatschappelijk draagvlak voor de uitvoering van het provinciale besluit. Binnen het IBOR werden met name de waterleidingbedrijven over de streep getrokken. Zij gingen zich, zij het met de nodige tegenzin en met vertragingstactieken, inzetten voor de regeneratie van delen van het duingebied en voor het ontwikkelen van diepinfiltratie. Ten aanzien van dit laatste is onlangs een milieu-effectrapport gereed gekomen, waarin vele mogelijke lokaties worden beschreven voor toepassing van diepinfiltratie.

De discussie over de regeneratie van delen van het duingebied resulteerde in 1992 in de presentatie van 5 scenario's. Een groep deskundigen van o.a. provincie en waterleidingbedrijven had 5 verschillende mogelijkheden uitgewerkt om de regeneratiedoelstelling van de provincie voor het duingebied tussen Monster en Katwijk in te vullen. In deze 5 scenario's werd beschreven welke waterwinmiddelen uit het duingebied verwijderd zouden moeten worden en welke natuurwinst was te verwachten.

Op 15 december 1992 werd binnen het IBOR de konklusie getrokken, dat discussie over regeneratie zich zou kunnen beperken tot 3 van de 5 gepresenteerde scenario's (twee scenario's vielen op voorhand af) en dat het gebied de Boerendel in Zuid-Berkheide binnen elk van deze 3 scenario's viel. Regeneratie van het Boerendelgebied zou dus in principe al van start kunnen gaan. Als gevolg van dit besluit begon de EWR (Energie- en Watervoorziening Rijnland), die het Boerendel gebied gebruikte voor de waterwinning, dan ook al met de voorbereidingen voor uitwerking van dit regeneratieplan. Er werd een klankbordgroep "natuurwinnen" in het leven geroepen.

Het duingebied Berkheide wordt al jaren gedomineerd door werkzaamheden voor de waterwinning (foto: Edwin Hüge).

Op 1 juli 1993 werd binnen het IBOR de konklusie getrokken, dat in principe uitvoering moest worden gegeven aan regeneratie volgens scenario I uit de eerdere studie. Dit scenario betreft opheffing van de waterwinning in de westelijke duinen rond de Wassenaarse Slag: Helmduinen, Ganzenhoek en Boerendel. De enige bedenking was nog, dat regeneratie van de Ganzenhoek afhankelijk werd gesteld van de resterende waterwincapaciteit (daar bestond nog onvoldoende zicht op) en de realisatie van vervangende capaciteit. Op dat moment leek overeenstemming over de relatie tussen natuur en waterwinning in het duingebied na ruim 15 jaar discussie binnen handbereik. De Stichting Duinbehoud had zelfs de euvels moed om samen met de waterleidingbedrijven een project op te starten (het zgn. WatNat-project), dat moest leiden tot een gezamenlijke visie op de relatie tussen natuur en waterwinning voor de langere termijn.

Duveltje

Het duveltje uit het doosje diende zich medio 1994 aan. Bij de DZH (Duinwaterbedrijf Zuid-Holland) vond een directeurswisseling plaats. De waterleidingdirecteur in hart en nieren, de heer Hieter, werd opgevolgd door de politicus de heer Jonker. De heer Jonker had in Amsterdam zijn sporen verdiend als wethouder Nutsbedrijven, waar hij zich onder andere inzette voor het laag houden van de drinkwaterprijs. Deze directeurswisseling had tot gevolg, dat de besluitvorming over regeneratie werd teruggedraaid

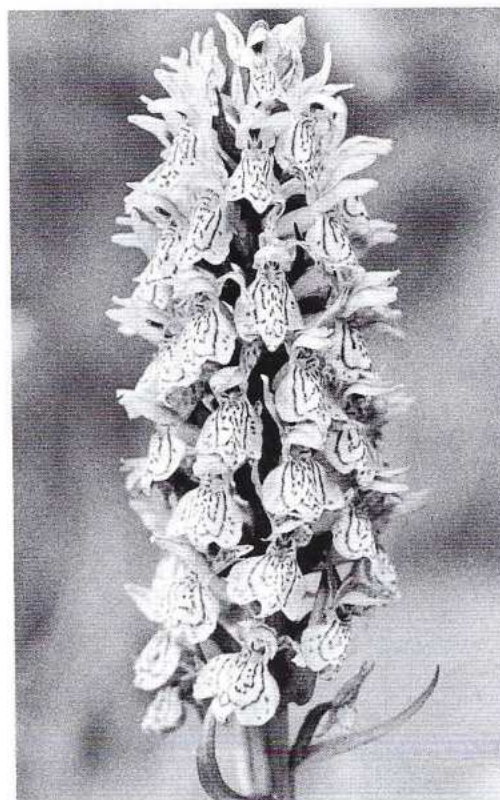
Zal de rietorchis bij regeneratie weer terugkeren? (foto: Ruth van Crevel).

vanwege de hoge kosten van de tot dan toe gepresenteerde oplossingen. Het punt van de betaalbaarheid van de hele operatie werd aan de orde gesteld en de invloed daarvan op de prijs van het drinkwater. De DZH werd daarbij gesteund door een "boekhoudkundig" gat van 100 miljoen gulden, dat was ontstaan doordat de aanleg van een nieuwe aanvoerleiding van water naar het duingebied destijds was ingeschat op 200 miljoen terwijl de feitelijke kosten 300 miljoen bedroegen. Dit gat van 100 miljoen moest uiteraard worden verhaald op de consument en dat maakte de hoge kosten voor regeneratie niet meer "verkoopbaar" richting consument.

De eerste zet op deze nieuwe weg van de "betaalbaarheid" werd gezet door de EWR.

Regeneratie van de Boerendel was ineens te duur en er werd een goedkope variant bedacht: de Westvariant. In het noordwesten van Berkheide lag nog een serie winputten die op instorten stond en regeneratie moest voor een belangrijk deel maar in die hoek van het duingebied plaatsvinden. Dat was een goedkope oplossing en voor de natuur zo slecht nog niet.

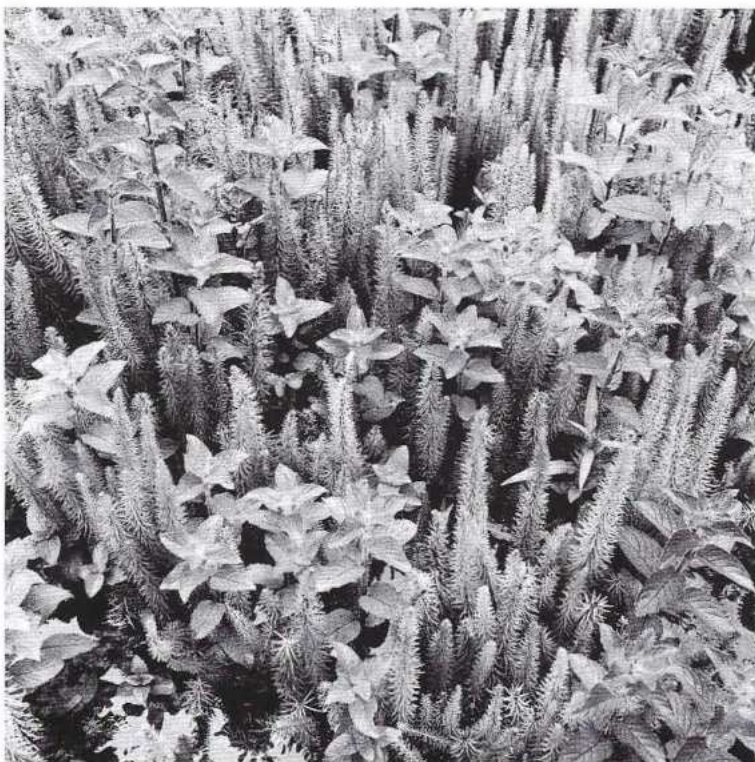
De DZH kwam met een ander verhaal. Regeneratie van de Helmduinen en Ganzenhoek was best bespreekbaar, maar dan niet via die dure techniek van diepinfiltratie. De vervangende capaciteit moest voor een deel komen uit intensivering van de bestaande oppervlakte-infiltratie (dat zou maar een klein beetje natuurschade geven) en voor een deel uit verplaatsing van oppervlakte-infiltratie naar het "toch niet zo waardevolle" duingebied Solleveld (bij Monster). Voor dit laatste zou een milieu-effectrapport worden opgesteld. En passant werd de uitbreiding van oppervlakte-infiltratie in Solleveld gesteld op 5 milj. m³/jr., terwijl voor vervanging van de capaciteit van de Ganzenhoek nog geen 2,5 milj. m³/jr. nodig was.

Slotakkoord

Deze koerswijziging van de waterleidingbedrijven plaatste gedeputeerde Van der Vlist in een lastig parket. Hij wilde het Lange Termijnbeleid uit 1985 nog voor zijn vertrek (hij kwam na de verkiezingen in 1995 niet meer terug) ten uitvoer brengen door overeenstemming te bereiken met de waterleidingbedrijven. Een zeker resultaat van 10 jaar discussie in het IBOR moest hij toch kunnen achterlaten op het provinciehuis. In eerste instantie trachtte hij dit te bereiken door flink toe te geven richting waterleidingbedrijven en dit te laten vastleggen in een nota van Gedeputeerde Staten. In deze nota werd ruimte gegeven aan de goedkope Westvariant van de EWR en werd toegegeven aan de wens van de waterleidingbedrijven om nu maar eens te stoppen met die discussie over oppervlakte-infiltratie. Deze nota ontlokte een stevige reactie van de Stichting Duinbehoud en in de vergadering van het IBOR van 31 maart 1995 bleek de nota van GS op een aantal punten onhoudbaar. Het gevolg was een intensief verkeer via telefoon en fax tussen de verschillende betrokken partijen over oplossingen die wel voldoende draagvlak hadden. Opvallend daarbij was, dat alle partijen bereid bleken water in de wijn te doen. Kennelijk was de vrees voor het onbekende (met zo'n nieuwe gedeputeerde weet je het maar nooit) groot genoeg voor alle betrokken om nog voor de machtswisseling op het provinciehuis een principe-akkoord te bereiken. Dit principe-akkoord werd bereikt in de gekombineerde vergadering van de Statencommissies Groen en Milieu op 7 april van dit jaar. De commissies werden ter vergadering tevreden gesteld met enkele toezeggingen van de heer Van der Vlist (op aangeven van een brief van de Stichting Duinbehoud) en enigszins afgebluft op punten waar de gedeputeerde niet kon of wilde toegeven (door druk vanuit de waterleidingbedrijven).

Watermunt en lidsteng
bepalen het beeld van
verruigde duinvalleien
(foto: Ruth van Crevel).

Resultaat

Wat is nu het resultaat geweest van bijna 20 jaar discussie over de oppervlakte-infiltratie in het Zuidhollands duingebied en de schadelijke effecten daarvan op de natuur? Zakelijk gesproken is er bereikt dat:

- het Boerendelgebied in Berkheide, zij het in gewijzigde vorm, wordt vrijgemaakt van waterwinning;
- er in Berkheide enkele randwinningen worden aangelegd om bestaande infiltratieplassen beter te benutten;
- er voor vervangende capaciteit voor de EWR een diepinfiltratieproject wordt uitgevoerd;
- de Helmduinen in Meijndel worden vrijgemaakt van waterwinning, waarbij vervangende capaciteit wordt gerealiseerd door intensivering van oppervlakte-infiltratie;
- de Ganzenhoek in Meijndel wordt vrijgemaakt van waterwinning, waarbij vervangende capaciteit wordt gerealiseerd door oppervlakte-infiltratie in Solleveld of een diepinfiltratieproject;
- besluitvorming over dit laatste punt door de provincie afhankelijk is gesteld van een nog op te stellen milieu-effectrapport.

Kanttekening

Bij dit resultaat kunnen enkele kanttekeningen worden geplaatst.

In de eerste plaats moet worden gezegd, dat het zeer positief is dat de waterleidingbedrijven de intentie hebben om een deel van het duingebied tussen Den Haag en Katwijk vrij te maken van waterwinactiviteiten en de natuur te herstellen. Het aardige hierbij is, dat een groot aantal medewerkers van de waterleidingbedrijven (en niet alleen de biologen) er ook echt zin in hebben. De twintig jaar discussie over de relatie tussen natuur en waterwinning in de duinen hebben de verschillende partijen dichter bij elkaar gebracht en door de waterleidingbedrijven wordt serieus invulling gegeven aan de natuurdoelstelling. Een minder positief punt is het zwaard van Damocles, dat nu boven het duingebied Solleveld hangt. Wanneer gekozen wordt voor oppervlakte-infiltratie zal wederom een waardevol stuk duingebied verloren gaan. Door de DZH wordt daarbij bedreigd met juridische procedures, wanneer besluitvorming op basis van het MER in hun nadeel uitvalt.

Een tweede minpunt is, dat vervangende capaciteit voor een belangrijk deel gerealiseerd wordt door aanleg van nieuwe puttenseries en intensiever gebruik van het resterende winsysteem. Hierdoor zal verdere regeneratie van het duingebied er niet makkelijker op worden.

Of dit alles nu betekent, dat regeneratie van het duingebied rond de Wassenaarse Slag ook werkelijk van start gaat, valt nog niet te zeggen. Want op het moment dat dit artikel wordt geschreven, moet de definitieve tekst van het convenant tussen provincie en waterleidingbedrijven nog op papier worden gezet.